

บทที่ 1

บทนำ

ที่มาความสำคัญของปัญหา

การปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดด้วยการแก้ไขฟื้นฟู เป็นผลมาจากความเชื่อของสำนักปฏิรูปนิยม (Positive School) ที่มองว่า ผู้กระทำผิดเหมือนผู้ป่วย กระบวนการขัดเกลาทางสังคม (socialization) มีความสำคัญต่อบุคลิกภาพของแต่ละบุคคล ยอมรับการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดด้วยวิธีเยี่ยวยา การปฏิบัติ (treatment) ต่อผู้กระทำผิดควรจะเหมาะสม วัตถุประสงค์หลักในการลงโทษที่สำคัญคือ เพื่อรักษา (cure) ผู้กระทำผิด (สุดสงวน สุธีสร, 2546, น. 49) และเพื่อให้การปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดมีความเหมาะสมครอบคลุมทั้งในด้านการควบคุม และแก้ไขพัฒนาพฤติกรรมเสีย ตามหลักอาชญาวิทยาและทัณฑวิทยา นานาประเทศจึงได้มีการกำหนดมาตรฐานในการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดขึ้น คือ มาตรฐานองค์การสหประชาชาติว่าด้วยการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง และให้ความสำคัญกับการแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขัง โดยกำหนดให้มีด้านการบำบัดแก้ไขนักโทษไว้ใน ข้อ 65

การบำบัดแก้ไขนักโทษจะต้องดำเนินการตลอดระยะเวลาที่นักโทษผู้นั้นต้องโทษจำคุก หรือโทษอันที่มีลักษณะทำนองเดียวกัน โดยจะต้องมีจุดมุ่งหมายเพื่อส่งเสริมให้นักโทษนั้นเคารพต่อกฎหมาย และสามารถช่วยเหลือตนเองได้เมื่อพ้นโทษ ซึ่งการบำบัดแก้ไข นั้นทำให้เกิดผลเช่นนั้น พร้อมไปกับได้พัฒนาจิตสำนึกแห่งความรับผิดชอบและความนับถือในตนเองของนักโทษ

สำหรับการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดในประเทศไทยนั้น กรมราชทัณฑ์ สังกัดกระทรวงยุติธรรม เป็นหน่วยงานหลักที่รับผิดชอบต่อภารกิจดังกล่าว โดยกรมราชทัณฑ์ ได้มีการพัฒนารูปแบบและแนวทางในการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิด อย่างต่อเนื่อง โดยเชื่อว่า “การแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขังนั้นเป็นภารกิจที่สำคัญและจำเป็นสำหรับฝ่ายราชทัณฑ์ ซึ่งต้องดูแลควบคุมผู้ต้องขังในเรือนจำ เพราะการแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขังนั้นจัดว่าเป็นวัตถุประสงค์หลักประการหนึ่งของกรมราชทัณฑ์ ในการที่จะอบรมแก้ไขให้คนที่กระทำผิดได้ปรับตัว ปรับพฤติกรรมและกลับเข้าสู่สังคมได้โดยไม่กลับไปกระทำผิดซ้ำอีก ซึ่งสอดคล้องกับปรัชญาของงานราชทัณฑ์ ที่นานาประเทศถือปฏิบัติ” (นันทิ จิตสว่าง, 2546, น. 1-2) และเพื่อให้การแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขัง มีประสิทธิภาพ เป็นไปตามปรัชญาที่ว่าด้วยการลงโทษเพื่อการแก้ไขฟื้นฟู (Rehabilitation) กรมราชทัณฑ์จึงได้มีการนำโปรแกรมแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขัง (Rehabilitation Program) มาใช้ในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง ซึ่งโปรแกรมแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขัง เป็น

โปรแกรมแก้ไขที่มุ่งปรับเปลี่ยนทัศนคติและพฤติกรรมผู้ต้องขัง โดยเฉพาะพฤติกรรมอาชญากร โดยลงลึกถึงสาเหตุและมูลเหตุจูงใจใน ตลอดจนพฤติกรรมในการกระทำผิด ของผู้ต้องขังแต่ละประเภทแต่ละบุคคล ซึ่งมีความแตกต่างกัน โดยจะมีหลักสูตรเฉพาะในการให้ความรู้ และฝึกทักษะ รวมทั้งการใช้กระบวนการกลุ่มเป็นเครื่องมือในการปรับเปลี่ยนทัศนคติ พฤติกรรมผู้ต้องขังแต่ละกลุ่ม แต่ละบุคคล ตามความเหมาะสม เช่น โปรแกรมการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดทางเพศ โปรแกรมแก้ไขผู้กระทำผิดเกี่ยวกับทรัพย์สิน โปรแกรมการแก้ไขผู้ค้ายาเสพติดรายย่อย โปรแกรมการปรับพฤติกรรมผู้กระทำผิดที่ใช้ความรุนแรง เป็นต้น (เรือนจำ เรือนพัฒนา, 2548, น. 13) โดยให้เรือนจำและทัณฑสถานดำเนินการอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ปี พ.ศ. 2547-ปัจจุบัน (พ.ศ. 2550)

จากการศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการจัดโปรแกรมแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขังของกรมราชทัณฑ์ พบว่า สุมนทิพย์ ใจเหล็ก (2545, น. 90) ได้ศึกษา ปัญหาในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังในคดียาเสพติด พบว่า ปัญหาที่สำคัญในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังคดียาเสพติด คือการขาดโปรแกรมแก้ไขฟื้นฟูที่มีประสิทธิภาพ หากผู้ต้องขังในคดียาเสพติดมีโปรแกรมเฉพาะสำหรับการบำบัด แก้ไขฟื้นฟู น่าจะเป็นอีกแนวทางหนึ่งที่ทำให้การปฏิบัติต่อผู้ต้องขังในคดียาเสพติด สามารถแก้ไขผู้ต้องขังกลุ่มดังกล่าวได้โดยตรงกับสาเหตุในการกระทำผิด สามารถแก้ไขปัญหาผู้ต้องขังได้อย่างตรงตามสาเหตุสำคัญ อันจะส่งผลให้การบำบัด แก้ไข ฟื้นฟูผู้ต้องขัง มีประสิทธิภาพว่าการอบรม บำบัด แก้ไข ฟื้นฟู โดยใช้โปรแกรมขั้นพื้นฐานที่มีการใช้กันโดยทั่วไปสำหรับผู้ต้องขังทุกประเภท ซึ่งสามารถจะแก้ไขปัญหามาได้ตรงตามสาเหตุ หรือพฤติกรรมในการกระทำผิด สวัสดิ์ ชาญชัย (2549, น. 100) ได้ศึกษา ทักษะผู้กระทำผิดทางเพศต่อการเข้าโปรแกรมแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดทางเพศ : กรณีศึกษาเรือนจำกลางนครปฐม พบว่า จากการประเมินผลโดยนักจิตวิทยา ทำให้ทราบว่า โปรแกรมแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดทางเพศมีส่วนช่วยในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของผู้ต้องขัง ให้มีวินัยในตนเองมากขึ้น และมีความสำนึกในการกระทำผิดของตน ส่งผลให้สภาพจิตใจเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น จากการศึกษาดังกล่าว ทำให้ผู้ศึกษาตระหนักว่ากรมราชทัณฑ์มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการนำโปรแกรมแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขัง มาปฏิบัติต่อผู้ต้องขังอย่างจริงจัง เป็นระบบ และมีความต่อเนื่อง เพื่อให้ผู้ต้องขังมีการปรับเปลี่ยนทัศนคติและพฤติกรรมไปในแนวทางที่เหมาะสม และไม่กลับไปกระทำผิดซ้ำขึ้นอีก

แต่จากการศึกษาข้อมูลของกรมราชทัณฑ์ (กรมราชทัณฑ์, 2549, น. 67-68) พบว่า เรือนจำและทัณฑสถาน มีปัญหาและอุปสรรคในการปฏิบัติงานด้านการจัดโปรแกรมแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขังหลายด้าน ดังนี้ ด้านบุคลากร ได้แก่ การขาดแคลนบุคลากรที่มีความรู้ความเข้าใจในการจัดโปรแกรมฯ การประสานงานทั้งภายในและภายนอกหน่วยงาน ทัศนคติของเจ้าหน้าที่ที่มีต่อผู้ต้องขัง ด้านผู้ต้องขัง ได้แก่ ผู้ต้องขังขาดแรงจูงใจในการเข้าอบรมตามโปรแกรมฯ ด้านสถานที่

ได้แก่ สถานที่คับแคบ สภาพแวดล้อมไม่เหมาะสม การขาดแคลนวัสดุอุปกรณ์ สื่อต่าง ๆ และการจัดสรรงบประมาณที่ล่าช้าและไม่เพียงพอ

จากปัญหาดังกล่าว ผู้ศึกษาเห็นว่าหากไม่ได้รับการแก้ไขอย่างเหมาะสม จะส่งผลให้การจัดโปรแกรมแก้ไขฟื้นฟูของกรมราชทัณฑ์ไม่สามารถบรรลุตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ ทำให้ผู้ต้องขังที่เข้าโปรแกรมฯ ไม่สามารถปรับเปลี่ยนทัศนคติ และพฤติกรรม และเมื่อกลับคืนสู่สังคม อาจกลับไปกระทำผิดซ้ำได้อีก หากได้มีการศึกษาปัญหาในการปฏิบัติงานด้านการจัดโปรแกรมแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขังของกรมราชทัณฑ์อย่างจริงจังทั้งระบบ จะทำให้ทราบถึงปัญหา อุปสรรคที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติงานในด้านต่าง ๆ อย่างแท้จริง ซึ่งผลที่ได้จากการศึกษาสามารถนำไปเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาในการปฏิบัติงาน และนำไปสู่การพัฒนาการจัดโปรแกรมแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขังของกรมราชทัณฑ์ให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น เป็นไปตามปรัชญาการลงโทษเพื่อการแก้ไขฟื้นฟู (Rehabilitation) และสามารถปฏิบัติได้ตามมาตรฐานองค์การสหประชาชาติว่าด้วยการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง และทำให้ผู้ต้องขัง สามารถปรับเปลี่ยนทัศนคติ พฤติกรรมไปในทางที่เหมาะสมอย่างยั่งยืน เป็นที่ยอมรับเมื่อกลับคืนสู่สังคม โดยไม่กลับไปกระทำผิดซ้ำขึ้นอีก

มูลเหตุจูงใจในการศึกษา

จากการศึกษาข้อมูลการจัดโปรแกรมแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขัง (Rehabilitation Program) ของกรมราชทัณฑ์ พบว่า การจัดโปรแกรมฯ ดังกล่าว มีปัญหาในการปฏิบัติงานหลายด้าน เช่น ปัญหาด้านผู้ต้องขัง ด้านเจ้าหน้าที่ ด้านงบประมาณ และด้านอื่น ๆ และหากปัญหาเหล่านี้ไม่ได้รับการแก้ไขจะส่งผลถึงประสิทธิภาพในการแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขังของกรมราชทัณฑ์ นอกจากนี้การจัดโปรแกรมฯ ยังเป็นนวัตกรรมใหม่ที่ถูกนำมาใช้ในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง ซึ่งเริ่มในปี 2547-ปัจจุบัน (พ.ศ. 2550) และไม่เคยมีผู้ใดทำการศึกษาถึงปัญหาดังกล่าวมาก่อน ประกอบกับผู้ศึกษา เป็นผู้ปฏิบัติงานด้านการแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขังของกรมราชทัณฑ์ จึงมีความสนใจ ที่จะศึกษาปัญหาในการปฏิบัติงานตามโปรแกรมแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขังของกรมราชทัณฑ์ ซึ่งผลที่ได้จากการศึกษาครั้งนี้สามารถนำไปเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาในการปฏิบัติงาน และนำไปสู่การพัฒนาการจัดโปรแกรมแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขังของกรมราชทัณฑ์ให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์ในการศึกษา

1. เพื่อศึกษาความเป็นมาในการจัดโปรแกรมแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขังของกรมราชทัณฑ์
2. เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการปฏิบัติงานตามโปรแกรมแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขังของกรมราชทัณฑ์
3. เพื่อพัฒนาแนวทางในการจัดโปรแกรมการแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขังของกรมราชทัณฑ์ให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

ขอบเขตการศึกษา

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ เป็นการศึกษาปัญหาในการปฏิบัติงานตามโปรแกรมแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขังของกรมราชทัณฑ์ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่ เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานด้านการจัดโปรแกรมแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขังของเรือนจำและทัณฑสถานทั่วประเทศที่มีการจัดโปรแกรมแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขัง

นิยามศัพท์ที่ใช้ในการศึกษา

ปัญหาในการปฏิบัติงาน หมายถึง สิ่งที่เป็นอุปสรรคข้อขัดข้อง ในการปฏิบัติงานมิให้ดำเนินไปได้ด้วยดี หรือทำให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ของการดำเนินงาน ในที่นี้หมายถึงปัญหาในการปฏิบัติงานตามโปรแกรมแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขังของกรมราชทัณฑ์ ซึ่งในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ได้แบ่งปัญหาในการปฏิบัติงานออกเป็น 5 ด้าน ได้แก่

ปัญหาด้านบริหารจัดการ หมายถึง ปัญหาที่เกิดจากการบริหารจัดการในการดำเนินงานจัดโปรแกรมแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขัง เช่น ความชัดเจนของนโยบาย การสนับสนุนงบประมาณอย่างต่อเนื่อง การประสานงานภายในและภายนอกหน่วยงาน การสนับสนุนและให้ความสำคัญจากผู้บริหาร

ปัญหาด้านเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงาน หมายถึง ปัญหาด้านเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานตามโปรแกรมแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขัง เช่น การขาดความรู้ความเข้าใจ (Knowledge) ในการจัดโปรแกรมฯ ทักษะ (Attitude) ของเจ้าหน้าที่ที่มีต่อผู้ต้องขัง และการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของผู้ต้องขัง และทักษะ (Skill) ในการปฏิบัติงานตามโปรแกรมฯ การขาดแรงจูงใจ ขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติ

งาน นอกจากนี้ยังมีปัญหาเรื่องการขาดแคลนบุคลากรที่เป็นนักวิชาชีพเฉพาะที่เกี่ยวข้อง เช่น นักสังคมสงเคราะห์ นักจิตวิทยา เป็นต้น

ปัญหาด้านผู้ต้องขัง หมายถึง ปัญหาด้านผู้ต้องขังที่เข้ารับการอบรมตามโปรแกรมแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขัง เช่น การสมัครใจในการเข้าโปรแกรมฯ ความพร้อมทั้งด้านร่างกายและจิตใจ การสร้างแรงจูงใจให้กับผู้ต้องขัง และจำนวนผู้ต้องขังที่เข้าร่วมโปรแกรมฯ

ปัญหาด้านสถานที่ หมายถึง ปัญหาเกี่ยวกับด้านสถานที่ในการจัดโปรแกรมแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขัง เช่น สถานที่คับแคบ ไม่แยกเป็นสัดส่วนเฉพาะ เสียงดังรบกวนจากโรงงาน เป็นอุปสรรคในการจัดกิจกรรม นอกจากนี้ยังรวมถึง การขาดแคลนสื่อ วัสดุ อุปกรณ์ ที่ทันสมัยและเหมาะสมสำหรับการอบรม

ปัญหาด้านหลักสูตรโปรแกรมแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขัง หมายถึง ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตรโปรแกรมฯ เช่น ระยะเวลาในการอบรม ความสอดคล้องของเนื้อหาวิชา วิทยากรกับกลุ่มเป้าหมาย (ผู้ต้องขังที่เข้าโปรแกรมฯ)

โปรแกรมแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขัง หมายถึง โปรแกรมแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขัง ที่มุ่งปรับเปลี่ยนทัศนคติและพฤติกรรมของผู้ต้องขัง โดยเฉพาะพฤติกรรมอาชญากร ซึ่งจะมีหลักสูตรเฉพาะในการให้ความรู้ และฝึกทักษะ รวมทั้งการใช้กระบวนการกลุ่มเป็นเครื่องมือในการปรับเปลี่ยนทัศนคติและพฤติกรรมผู้ต้องขังแต่ละกลุ่ม แต่ละบุคคลตามความเหมาะสม เช่น โปรแกรมการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดทางเพศ โปรแกรมการแก้ไขผู้กระทำผิดเกี่ยวกับทรัพย์สิน โปรแกรมการแก้ไขผู้ค้ายาเสพติดรายย่อย เป็นต้น

ผู้ต้องขัง หมายถึง ผู้ต้องขังที่เข้ารับการอบรมในโปรแกรมแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขัง

เรือนจำและทัณฑสถาน หมายถึง เรือนจำและทัณฑสถานทั่วประเทศที่มีการจัดโปรแกรมแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขัง

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้ทราบถึงความเป็นมาของการจัดโปรแกรมแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขังของกรมราชทัณฑ์
2. ได้ทราบถึงปัญหาและอุปสรรคในการจัดโปรแกรมแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขังของกรมราชทัณฑ์ที่ทำให้การปฏิบัติงานไม่บรรลุตามเป้าหมาย
3. ผลที่ได้จากการศึกษา สามารถนำมาเป็นแนวทางในการพัฒนาการจัดโปรแกรมการแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขังของกรมราชทัณฑ์ให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น